

***Lietuvos Metrika. Knyga nr. 47 (1565–1567). Užrašymų knyga 47*, oprac. Eglė Deveikytė, Gediminas Lesmaitis, Lietuvos istorijos institutas, Vilnius 2018, ss. XXII + 218, il., ISBN 978-609-8183-41-2**

2018 to kolejny dobry rok związany z kontynuacją monumentalnej edycji źródłowej, której celem jest wydanie Metryki Litewskiej. Warto przytoczyć kilka danych: od 1987 do końca 2017 r. opublikowane zostały już 62 tomy. Jest to rezultat ogromnej pracy i wysiłku instytucji i uczonych z pięciu państw (Litwy, Białorusi, Ukrainy, Rosji i Polski). Instytucjonalnie Metryki Litewskie były przygotowywane do druku przez: Instytut Historii Litwy (36 tomów), Instytut Historii Narodowej Akademii Nauk Białorusi i Uniwersytet Wileński (po 11 tomów), Instytut Historii PAN i Instytut Ukrainńskiej Archeografii i Źródłoznawstwa im. M. Hruszewskiego Narodowej Akademii Nauk Ukrainy (po 2 tomy) oraz Narodowe Archiwum Historyczne Białorusi i Uniwersytet Państwowy w Sankt Petersburgu (po 1 tomie). Dodać wypada, że pomimo braku instytucjonalnej, międzynarodowej koordynacji projektu (brak ujednoliconych tytułów¹, szaty graficznej itp.) współpraca ta układa się prawidłowo².

Główną siłą całego przedsięwzięcia edytorskiego jest Instytut Historii Litwy, który opublikował dotychczas 57% wszystkich wydanych tomów Metryki Litewskiej. Omawiana publikacja jest również związana z tą instytucją. Przygotowane źródło jest wynikiem prac dwojga historyków – Eglė Deveikytė i Gediminas Lesmaitisa. Okoliczności powstania edycji są skomplikowane, najpierw w latach 2006–2008 pracował nad Metryką Litewską Gediminas Lesmaitis, który wykonał odpisy rejestrów do księgi spisanych w języku polskim i ruskim oraz sporządził odpisy dokumentów odnotowane na kartach 1–80v, 85–87v,

¹ А. Рычков, гес.: *Иван Грозный – завоеватель Полоцка (новые документы по истории Ливонской войны)*, ред. А.И. Филюшкин, Санкт-Петербург 2014, „Новости Литовской Метрики” 15, 2016, s. 26.

² Zaledwie w jednym przypadku zdublowano edycję źródłową, która dotyczyła opisu służby ziemskiej z 1528 r.: pierwsza chronologicznie edycja: *Пераніс войска Вялікага княства Літоўскага 1528 года. Метрыка Вялікага княства Літоўскага. Кніга 523. Кніга публічных спраў 1*, oprac. А.І. Груша, М.Ф. Спірыдонаў, М.А. Вайтовіч, Мінск 2003, ss. 444; kolejna pojawiła się 3 lata później: *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 523 (1528 m.). Viešųjų reikalų knyga 1*, oprac. A. Baliulis, A. Dubonis, Vilnius 2006, ss. 280.

113–123v. Natomiast po dłuższej przerwie Eglė Deveikytė, w latach 2014–2017, podjęła się dokończenia edycji pozostałych dokumentów (k. 81–84v i 88–112v) oraz uzupełniła całość o aparat naukowy (s. XX–XXII). Pierwszy z wydawców pracował na oryginale źródła przechowywanym w Moskwie, drugi zaś opierał się na mikrofilmie wykonanym w 1958 r. i obecnie dostępnym w Instytucie Historii Litwy. Warto odnotować, że filigrany w tej księdze zbadała Inga Ilarienė³, we wstępie podziękowano również za pomoc kilku osobom: Algirdasowi Baliulisowi, Jonasowi Drungilasowi, Elmantasowi Meilusowi i Eugenijusowi Savišėvasowi.

O twórczości i kompetencjach zmarłego w grudniu 2017 r. badacza czytelnikom „Rocznika Lituaniistycznego” nie trzeba ponownie przypominać⁴. Z kolei Eglė Deveikytė to absolwentka Wydziału Historycznego Uniwersytetu Wileńskiego, od 2011 r. zatrudniona w Instytucie Historii Litwy⁵. Już w 2014 r. opublikowała pierwszy samodzielnie opracowany tom *Metryki Litewskiej* (nr 49)⁶.

Obecnie otrzymaliśmy *Metrykę Litewską* opatrzoną numerem 47, obejmującą lata I wojny północnej: 1565–1567. W zasadzie tom ten powiela schematy wypracowane w innych wydawnictwach Instytutu Historii Litwy. Książkę rozpoczyna wstęp (w języku litewskim i angielskim) napisany przez Eglė Deveikytė (s. V–XXII). Zawiera on charakterystykę publikowanej księgi *Metryki Litewskiej*. Edytorka zaznaczyła, że jest to księga wpisów nr 47, zachowane źródło jest kopią pochodzącą z końca XVI stulecia. Nie powtarzała powszechnie znanych faktów dotyczących *Metryki Litewskiej* i skupiła się na charakterystyce numeracji księgi, jej cechach zewnętrznych, filigranach, treści i zasadach publikacji dokumentów. Według jej ustaleń jeszcze w 1623 r. istniał szesnastowieczny oryginał księgi, przy czym współcześnie odnotowano, że był on już poważnie zniszczony i pozbawiony części kart. Z powodu jego złego zachowania jeszcze pod koniec XVI w. przepisano księgę, która zachowała się do dnia dzisiejszego (s. XV). Wyjaśniono numerację wydanej *Metryki Litewskiej*, wskazano, że jeszcze w XVIII stuleciu była ona znana pod numerem 112, jednak gdy materiały te trafiły do Cesarstwa Rosyjskiego księga została przypisana do *Libri inscriptionum* i nadano jej numer 47 (s. XVI). Generalnie: wstęp napisany jest kompetentnie i spełnia wymogi stawiane przed wydawcą charakteryzującym publikowane źródło.

Księga nr 47 zawiera 155 dokumentów, 154 w języku staroruskim i jeden w języku polskim (dok. 103: „Woitowstwo Pominskie”, którego reprodukcja znalazła się na czwartej

³ Zob. <http://www.istorija.lt/struktura/mokslo-skyriai/archeografijos-skyrius/inga-ilariene/> (dostęp: 11 XII 2018).

⁴ Gediminas Lesmaitis pod koniec 2016 r. opracował i podał do druku monumentalną edycję źródłową dotyczącą popisów pospolitego ruszenia; *Popisy wojskowe pospolitego ruszenia Wielkiego Księstwa Litewskiego (1524–1566)*, wstęp i oprac. G. Lesmaitis, tłum. B. Piasecka, red. K. Łopatecki, Białystok 2016, ss. LXVIII + 435; zob. K. Bobiatyński, K. Łopatecki, *Gediminas Lesmaitis (15 VII 1976 – 8 XII 2017)*, „Rocznik Lituaniistyczny” 3, 2017, s. 281–285.

⁵ Zob. <http://www.istorija.lt/struktura/mokslo-skyriai/archeografijos-skyrius/egle-deveikyte/> (dostęp: 11 XII 2018).

⁶ *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 49 (1566–1572). Užrašymų knyga 49*, oprac. E. Deveikytė, Vilnius 2014. Natomiast 2 lata wcześniej była członkiem zespołu przy publikacji: *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 32 (1548–1549). Užrašymų knyga 32*, oprac. A. Blanutsa, D. Vashchuk, D. Antanavičius, E. Deveikytė, Vilnius 2012.

stronie okładki). Zaledwie 19 dokumentów było wcześniej publikowanych (12,25%), w zdecydowanej większości były to edycje niespełniające współczesnych wymogów edytorskich⁷. Najstarszy z publikowanych dokumentów pochodzi z 26 października 1565, a najnowszy z 27 stycznia 1567 r. Aż 103 dokumenty zostały wydane w Lublinie lub okolicach, 19 – w ukochanej siedzibie Zygmunta Augusta – Knyszynie, a 3 – w Wilnie i Siemiatyczach. Znaczna część dokumentów pozbawiona jest miejsca wystawienia. Zgodnie z oczekiwaniami, w większości dokumenty dotyczą I wojny północnej i stanowią dla historyków wojskowości i skarbowości pierwszorzędny materiał źródłowy⁸. Oczywiście opublikowany materiał jest znacznie bogatszy i dotyczy różnego typu spraw sądowych, przyznania opieki nad małoletnimi (nr 15), zorganizowania trasy przemarszu dla posłów i podróżnych (nr 16, 69, 89), przede wszystkim zaś szeroko pojętych spraw majątkowych.

Edycja źródłowa wykonana jest starannie, do czego przyzwyczaili już czytelników wydawcy z Instytutu Historii Litwy. Oczywiście największy kłopotu przysporzyło źródło polskie (dok. nr 103). Eglė Deveikytė przyjęła zasadę wiernego odtworzenia zapisu, bez jego uwspółcześniania, nie zwróciła jednak uwagi, że w epoce stosowano zapisy „y”, „ÿ”, „ij” itp. Dlatego niekonsekwentnie pisze (s. 84): „woyt” (w oryginale „woÿt”), Wysztowiany („Wysztowianÿ”), Diablszaytis („Diablszaytis”), ale jednocześnie „przyjęli” (w oryginale zwyczajnie „przÿjęli”) itp. Nie są to jednak zarzuty istotne.

Podkreślić należy znakomicie wykonane indeksy rzeczowe (s. 158–190) oraz starannie sporządzone połączone indeksy osobowe i miejscowe (s. 191–207)⁹. Ogromny wysiłek włożony w doskonałe przygotowanie indeksów stanowi znak rozpoznawczy serii, a tego właśnie brakuje – przykładowo – w ostatnio publikowanych aktach sejmikowych.

⁷ Opublikowano pojedyncze dokumenty w pracach: *Русско-еврейский архивъ. Документы и материалы для истории евреев в России*, t. 2: *Документы и регесты к истории литовскихъ евреев (1550–1569)*, wybór i oprac. С.А. Бершадский, Санкт Петербург 1882; И.А. Малиновский, *Сборникъ материаловъ относящихся к истории панов-рады Великого Княжества Литовского*, Томск 1901; М.К. Любавский, *Литовско-русский сейм. Опыт по истории учреждения в связи с внутренним строем и внешней жизнью государства*, Москва 1900; Л. Жеребцова, *Порушення митних пільг шляхті, закріплених другим Литовським Статутом 1566 р. (на прикладі книги записів 47 Литовської Метрики)*, „Український історичний збірник” 13, 2000, s. 173–177; *Архив Юго-Западной России, издаваемый Коммиссиею для разбора древнихъ актовъ, часть восьмая*, t. 5: *Акты об украинской администрации XVI–XVII в.*, Киевъ 1907.

⁸ Publikowane dokumenty zawierają informacje o przedłużeniu służby wojskowej oddziałom (nr 19, 21–23, 27–28, 81), wypłatę wynagrodzenia (często zaległego – nr 9–10, 18, 26–27, 29, 40, 47–48, 52–54, 61, 135, 138), nagrody wojskowej (nr 39), zasad aprowizacji (nr 51, 73, 79), ustalenia cen żywności (nr 62, 104) i wiele innych zagadnień. Na wagę Metryki Litewskiej przy badaniach nad historią wojskowości i skarbowości litewskiej zwrócił uwagę: G. Lesmaitis, *Документы Метрики Литовской о зациężныхъ polskich на terenie Wielkiego Ксиęstwa Литовского за czasów Зygmunта Augusta*, w: *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, t. 2, red. W. Walczak, K. Łopatecki, Białystok 2010, s. 241–248.

⁹ Odrębny indeks wykonano dla dokumentu polskiego, w którym umieszczono spis osobowy, miejscowy i rzeczowy (s. 155–157). Takie wyodrębnienie jest wyborem wydawców, można jednak było to połączyć z istniejącymi indeksami.

Stanowi to niewątpliwie wzór do naśladowania¹⁰. Oprócz tego dodano spis chronologiczny dokumentów (s. 153–154), a także szczegółowe streszczenie (regestr) dokumentów (s. 121–152)¹¹.

Podsumowując: czytelnik otrzymuje kolejny znakomicie przygotowany tom *Metryki Litewskiej*.

Karol Łopatecki
Białystok

¹⁰ K. Łopatecki, *Edycje źródłowe akt sejmikowych: przeszłość – teraźniejszość – przyszłość*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 14, 2015, nr 2, s. 15–16.

¹¹ Streszczenia są znakomicie wykonane, z odnotowaniem publikowanych wcześniej dokumentów (np. dok. 33–35, 42, 76, 78, 96–97, 118, 120, 126–127, 134–135, 138–139, 145, 148, 155). Warto zadać pytanie: czy nie warto byłoby upowszechnić efekty pracy i przetłumaczyć ten regestr na język angielski (podobnie jak wstęp).